

CARL MICHAEL VON HAUSSWOLFF

freq_out 8 – 4250 köbméter és 48 óra hang

2012 februárjában a stockholmi Moderna Museet adott helyet a *freq_out* hanginstalláció nyolcadik verziójának. A *freq_out* alighanem a legnagyobb önálló hang-mű, amelyet művészeti múzeumban valaha is bemutatnak. Első verziója egy 2003-as, *Disturbances (Sound as Space Creator) [Zavarok – A hang mint térteremtő]* elnevezésű workshop során jött létre a koppenhágai Charlottenborgban. Azóta több változata szerepelt különböző művészeti és zenei fesztiválokon (Nuit Blanche, Sonambiente, Happy New Ears, Ultima). Az egyetlen szabadtéri verzióra Thaiföldön, a Csiangmaji Egyetem Művészeti Múzeumának kertjében került sor, a Land Foundation rendezésében, a Building Transmissions (Belgium) közreműködésével.

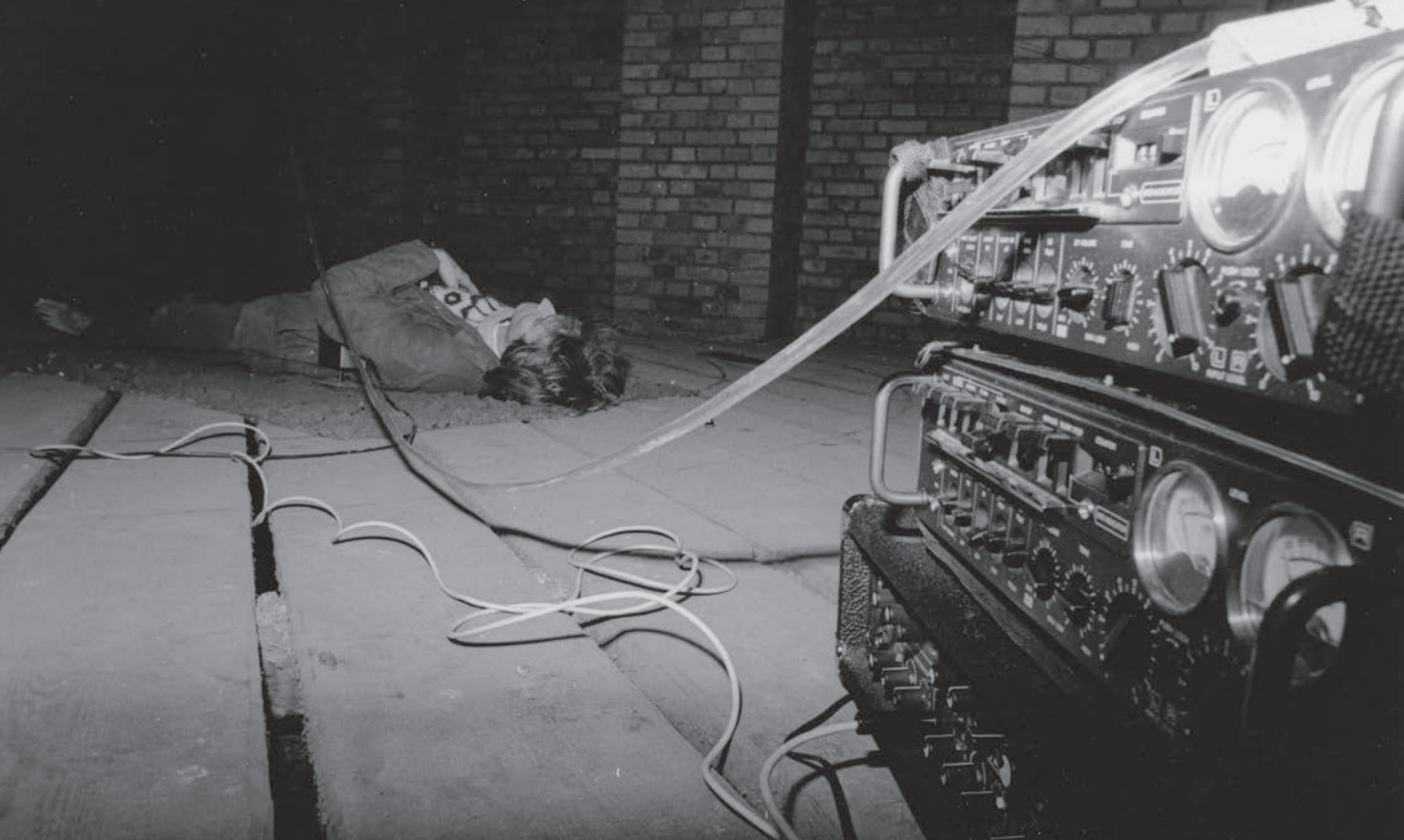
FREQ_OUT: RIZÓMA ÉS DRÓN; A MIKRO-MAKRÓ AGGREGÁT

A *freq_out* befogadásában fontos szerepe van a hallgatás John Cage-féle felfogásának, miszerint nincsen olyan csend, amely ne lenne hanggal terhes. A mű azonban elsősorban nem Cage gondolatainak alapul, hanem Le Corbusier, Iannis Xenakis és Edgard Varèse kapcsolatán, illetve hármójuk együttműködésén az 1958-as brüsszeli világiállítás Philips-pavilonjának megvalósításában. Bár ami az együttműködésüket illeti, nemigen beszélhetünk „közös vállalkozásról”: Le Corbusier egymaga jegyezte a pavilont, elhallgatva, hogy Xenakisnak mind koncepcionálisan, mind építészetiileg oroszlánrésze volt a munkában, sőt ő írta az elektronikus zene bevezető részét is, amely aztán kiegészült Varèse *Poème électronique* című darabjával.

Mindenesetre a létrejött munka építészet, képzőművészet és zene érdekes szimbiózisa, amely mindvégig lelki szemeim előtt lebegett a *freq_out* megkonstruálása közben.

Egy másik természetes behatolási pont a *freq_out*ba az elektronikus és konkrét zene, amelynek kezdetei az 1940-50-es évekről nyúlnak vissza. Ráadásul ez a fajta zene az elmúlt húsz évben, ahogy elterjedt az internet és fejlődtek a szoftverek, exponenciálisan gyarapodott.

Mindezekén túl három kulcsfogalom alapozza meg a *freq_out*ot. Az első kettő a rizóma és a drón. A drón eredetileg katonai és biológiai szóhasználatban egyaránt előforduló kifejezés volt. Mély, változatlan hangot jelöl (zúgás, bűgás, dongás zsongás). A drónnak ez a definíciója a '60-as évek Európájához és New Yorkjához, illetve a Fluxus művészcsoporthoz zeneszerzőkhez, kiváltképp LaMonte Young, Terry Riley és Yoko Ono zeneszerzőkhöz kötődik. Az ő koncertjeiken a művészek egy vagy több instrumentális vagy képzett hangot adtak elő, gyakran rendkívül hosszú időtartamban – egyfajta auditorikus koncentráció és meditáció

Karmester, élő installáció, Linköping, 1982. Fotó: Erik Pauser

volt ez, a zen-buddhizmus és más indiai vallások mantrázásának szellemében. A későbbiekben aztán olyan előadókat is kapcsolatba hoztak ezzel a terminussal, mint Eliane Radigue, Robert Fripp, Brian Eno, Christian Fennez, a Hafler Trio, a Soviet*France, Jim O'Rourke, Christina Kubisch, Glenn Branca, a Sunn(O))) és Hildur Guðnadóttir.

Gilles Deleuze és Félix Guattari gondolatai a rizómáról több mint húsz éve jól ismertek, nemcsak a poszt-modern filozófiában, de a zenében is. A terminusról szóló írásuk bevezetőjében ezt olvashatjuk: „Nem arról van szó, hogy eljussunk addig a pontig, amikor az ember már nem mondja: én – odáig kellene eljutni, ahol már nincs jelentősége annak, hogy mondjuk-e vagy sem. Ahol már mi sem vagyunk önmagunk. Mindenki megismeri az övéit. Segítettek, belélegeztek, megsokszoroztak minket.”¹

A rizóma 'gyöktörzs, gyökértörzs', a természetben egyes növények föld alatti szára; a freq_out kontextusában vég nélküli szárhoz vagy fatörzshöz hasonlítható, amelynek se gyökérzete, se koronája. Az összerakott hang-műnek nincs kezdete és nincs vége, hanem szüntelen áramlásban van, mint valami egybeszótt

1 Gyimesi Tímea fordítása, lásd Gilles DELEUZE - Félix GUATTARI, *Rizóma*, Ex-Symposion 15-16. (1996); kötetben: *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása*, szerk. BÓKAY Antal - VILCSEK Béla - SZAMOSI Gertrud, Osiris, Budapest, 2002. (A Ford.)

hangelemekből álló, tekergő-kanyargó folyó, ugyanakkor be- és kiömlő hangok sokasága hömpölyög ide-oda. Ezáltal egy finoman lüktető és dinamikus rizóma jön létre, amely a részvevő művészekről ered, és az adott térben éppen ott tartózkodó közönséghez árad.

A freq_out harmadik alapfogalma talán a legösszetettebb, de a műalkotás szféráján túllépve egyszerűsége a leghasznosabb is. Eszerint a freq_out egy mikro-makro rendszer modelljének tekinthető. R. Buckminster Fullert idézve: „A világegyetem az egész emberiség tudatosan felfogott és kommunikált tapasztalatának összessége a nem egyidejű, nem azonos, és egymást csak részben átfedő, mindig egymást kiegészítő, megmérhető és nem megmérhető, mindent folyton átalakító eseményekkel.”

Ennek megfelelően a modell működhet úgy, mint összképe egy kisebb részekből álló egésznek, amelyben a részek maguk is más egészek, melyek ugyancsak kisebb részekből állnak. A freq_out lehet egy teljes, mozgatható galaxis modellje, amelyben a tizenkét rész mindegyike önmagában egy-egy naprendszer. Ráadásul maga a mű felfogható e naprendszerek egyikeként, amelyben tizenkét bolygó kering egy központi csillag körül. Vagy lehet ez a modell olyan is, mint egy bolygó, amely fel van osztva tizenkét egységre – tizenkét olyan egységre, melyek fenntartják a bolygó formáját és működését. Így aztán fokról fokra lejutunk a mikroszintre, ahol a freq_out olyan, mint az atommag a protonokkal és neutronokkal, valamint a körülötte keringő, forgó és kölcsönhatásba lépő elektronokkal.

Tény, hogy a mű meditációra ösztönzi és csendes, szemlélődő nyugalommal tölti el a közönséget, ami azt mutatja, hogy a modell valami különös úton-módon működik – még hozzá nemcsak a közönség, hanem a részvevő művészek számára is, mind az egyéni munkáik közötti kapcsolatokat, mind az általuk alkotott közösséget tekintve.

FREQ_OUT: A KOMPONÁLÁS

A meghívott művészek a freq_outhoz kaptak egy-egy frekvenciasávot az emberi fül számára hallható tartományban. Az egyes számú művészé lett a 0-25 Hz, a kettes számúé a 25-65 Hz és így tovább. A feladat: négy nap alatt mindenki komponál egy hang-művet. A műben nem szerepelhet a kijelölt frekvenciasávon kívül eső hang, de akármilyen hosszú lehet, és loopként lesz lejátszva. Bármiféle hang felhasználható. A művészek többnyire az adott tartózkodási helyükről származó hangokat használják – ami legutóbb Stockholm volt. Ezek lehetnek konkrét hangok a múzeumból, a városból, a vidékről, vagy olyan hangok, amelyek így vagy úgy utalnak a lokációra. Ezeket a hangokat a művész tetszése szerint analóg vagy digitális formában dolgozza fel. A mű 12 kisebb műből áll össze, régebbi kifejezéssel élve: egyfajta kollázst képez. Ezek tehát lejátszáskor egyszerre szólalnak meg, tizenkét külön hangrendszerben. A Moderna Museetben megdupláztuk a kapacitást: 24 csatornás, 48 hangszórós rendszert használtunk. Mivel a frekvenciák eltérnek, nincs ütközés az egyes hangok között, csak interferenciák – komplementer hangok – adódnak. Ez a frekvenciakiosztás nem sokban tér el attól, amit egy nagy szimfonikus zenekar hangszerállománya a nagybőgőtől a pikolóig lefed.

Mindegyik művész egyénileg, a többiek közreműködése nélkül dolgozik, de minden résztvevőnek el kell tudnia fogadni a többiek produktumát – beleértve az enyémet is. Ebben párhuzam mutatkozik az

1970-es években európai és amerikai muzsikuskok, például Peter Brötzmann és az Art Ensemble of Chicago által kialakított free jazz-szel. A freq_out nagyon is önálló egyéniségek által létrehozott közösségi alkotás. Az én és a csoport közötti kényes egyensúly megteremtése a mai, én-központú társadalomban – és művészvilágban – mindig rázós feladat. Meg kell kérdőjelezni az egót.

FREQ_OUT: 2012, STOCKHOLM

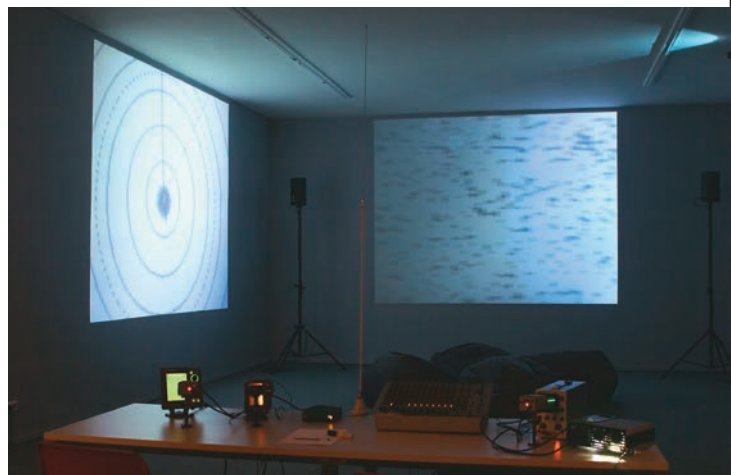
Tökéletesen helyénvalónak tetszik, hogy éppen a Moderna Museet vállalkozott a mű nagyszabású bemutójára. Ezt a múzeumot megnyitása óta mindig is érdekelte a hangművészet, amelyről alapos ismeretekkel rendelkezik. Megértette a kapcsolatot John Cage, Robert Rauschenberg és Merce Cunningham között, és olyan multidiszciplináris alkotóknak adott lehetőséget a bemutatkozásra, mint Öyvind Fahlström, Åke Hodell vagy legutóbb Sten Hanson és Eija-Liisa Ahtila.

Amikor 1981-ben a 20 Live Projects (20 Élő Projekt) performansz-fesztiválon a régi moziban bemutattam Michel Journiac *Rituel pour un corps absent*-jét, tudtam, hogy a múzeumot érdeklik a kép, a szöveg és az előadó-művészet kombinációi. Fennállásának ötvennégy éve során a múzeum tevékenységének egyik sarkalatos pontja az a felfogás volt, miszerint a szemmel, illetve a füllel érzékelt információ az agynak ugyanazt a feldolgozórendszerét használja.

A freq_out olyan mű, amelynek egyedüli alkotóeleme a hang. Vizuális műalkotás nem szerepel a konstrukcióban. Ettől még a befogadó térben nem kell sötétségnek lennie. Koppenhágában és Csiang-majban nappali környezeti fényt használtunk, Berlinben és Oslóban egyszerű villanykörtéket, Kortrijkban és Párizsban pedig rafináltabb, piros lámpás világítórendszereket. A Moderna Museetben a termek a szivárvány hét színével voltak megvilágítva, mivel hét külön termet kaptunk. A termek értelemszerűen

Effigatus Homo Deus Signatur in Auro, installáció és hangelőadás, Bergen, 1984
Fotó: Göran Ekmark

Sugárkommunikációs művelet, installáció, Linz, 2004
Fotó: C. M. Hausswloff

különbéleképpen funkcionáltak, minthogy eltérő karakterük más-más hatással volt az emberi pszichére. Mindegyikben volt négy-öt süppedős kanapé, amelyeken a közönség kényelmesen elhelyezkedhetett, és jó néhány szőnyeg is került az amúgy meglehetősen rideg padlóra. Két kisebb teremben büféasztalokról harapnivalót, sört, bort lehetett kapni. A nap elején egyszerű reggelivel is szolgáltak.

A 48 órás időtartam alatt a látogatók – fiatalok és idősebbek – kedvükre jöhettek-mehettek. Találkozhattak ismerősökkel; álldogálhattak, üldögélhettek, leheveredhettek, beszélgethettek. Elmerülhettek a mű hangzó komponenseiben, akár külön-külön, akár együttesen; elszundíthattak, hogy aztán felébredve átmenjenek egy másik, másmilyen színű terembe, ahol egy másik hangmix másféle élményt kínált.

FREQ_OUT: A MŰVÉSZEK

A freq_out 8-hoz meghívott művészek az első, koppenhágai installáció óta részesei a projektnek. A kialakult szokásjog szerint, ha valaki épp nem tud eljönni, akkor a helyére egy új meghívott kerül. A Moderna Múzeumban tartott bemutatón BJNilsen távolmaradása miatt Christine Ödlund svéd kép- és hangművész volt az új résztvevő. Finnbogi Petursson (Ízland), Jacob Kirkegaard (Dánia), Jana Winderen és Maia Urstad (Norvégia) a hanginstallációik nyomán mind jól ismert alkotók. Winderen audio-oceanografikus munkáiért 2011-ben megkapta a linzi Ars Electronica Arany Nica-díját. A Tommi Grönlund – Petteri Nisunen finn alkotópáros kiállítóként és kurátorként is ott volt Svédország, Finnország és Norvégia közös pavilonjában a 2001-es Velencei Képzőművészeti Biennálén. Fény-, hang- és architektúra-alapú installációikkal szereztek maguknak nevet. Franz Pomassl (Ausztria), a bécsi Művészeti Akadémia professzora ugyanebbe a világba tartozik. A hagyományos zene képviselői közül érkezett Per Magnus Lindborg zeneszerző, valamint az ausztrál-amerikai J. G. Thirlwell, aki egyszemélyes zenekarával csaknem húsz évet töltött el a rockzenében és vidékén, a Foetusszal, illetve zenét írt a Kronos Quartetnek. Kent Tankredet Svédországban és más országokban is a Guds Söner duó egyik feleként ismerik. Az amerikai Brandon LaBelle konceptuális és relációs hang-művekkal dolgozik, emellett több könyvet írt a hangművészetről, például *Background Noise: Perspectives on Sound (Háttérzaj: a hang perspektívái)* és *Acoustic Territories: Sound Culture and Everyday Life (Akusztikus területek: a hangkultúra és a hétköznapi élet)*. Mike Harding producer az egyetlen, aki ebben a kontextusban nem alkotó; ő a nagy hatású brit lemezkiadó és kultúraszervező cég, a TOUCH, illetve az alája tartozó Ash International és OR vezetője.

A részt vevő művészek mind különböző módszereket és médiumokat alkalmaznak a munkáikban: zenét, építészetet, filmet, tudományt, előadó-művészetet, installációt stb. Papíron úgy festhet, mintha sokuk között nemigen lenne kapcsolódási pont, de a freq_outot felépítő rendszer mást mutat. Amellett, hogy én vagyok az ötletgazda, ott imbolygok a művész és a kurátor közötti szürke zónában. Én csinálom meg a termekben lévő hangok összességéből a végleges mixet, én döntöm el, hol álljanak a hangszórók, és én állítom be a frekvencia-tartományukat, vagyis ráerőltetem az akaratomat és rányomom a bélyegemet a munkára. Ez csakis úgy lehetséges, ha mindenki tisztel, becsül, méltányol és elfogad.

(Fordította: Barkóczi András)